

Indpasning af nyt byggeri

Ser man tilbage i udviklingen og ændringen af byernes gade- og torvebilleder kan man af og til undre sig over de store spring fra gammelt til nyt, og ofte høres bemærkningen – det havde man ikke fået lov til i dag! Det gælder især byggerierne fra industrialiseringens storhedsperiode fra omkring 1880 og frem til Anden verdenskrig. Mange skulle forsøge sig i et eldorado af nye produkter og stilarter. Det er nu så meget på afstand, at mange værdsætter denne periode som en del af vor arkitektoniske kulturarv.

Den form – bombehusene - som genopbygningen efter bombementerne repræsenterer viser en diskret og harmonisk, og dog moderne byggeskik, som man kan tage ved lære af.

Der hersker i dag den holdning, at man ved nybyggeri ikke skal bygge nostalgisk – altså kopier af ældre byggeskik, men i en nutidig arkitektur. Det kan så være vanskeligt, fordi det efterhånden er et vidt begreb. Der er dog ingen tvivl om, at man ved ombygninger, skal respektere den oprindelige arkitektur og byggeskik, så man bevarer et sandt billede af vores kulturarv på godt og ondt.

S/H fotos: Bornholms Museum

Bombehuse, Nørregade i Nexø

Nye boliger i Rønne
Tegnestuen 'Blå Streg'

TILLADELSE – ANSØGNING

Der skal ansøges om alle udvendige ændringer. Ved ansøgning skal der fremsendes tegninger. Tegninger skal være målfaste og vise detaljer. Der kan fremsendes tydelige fotografier til understøttelse af ansøgningen.

Regler der gælder for din ejendom kan ses i den bevarende lokalplan, i tinglysningen, samt på:

- www.brk.dk - Teknik & Forsyning

Her finder du også flere oplysninger og links til emnet bygningsbevaring.

Ansøgningen sendes til:

Teknik & Miljø
Skovløkken 4
3770 - Allinge

Der kan ligeledes hentes ansøgningsvejledning og skema på hjemmesiden.

1. UDGAVE - april - 2008

Konsulent Niels-Holger Larsen – ARK.MAA • Rønne

Stilarter og byggeskik

Vores bygningskultur – arkitekturen - opdeler man gerne i stilarter – en bestemt måde at designe og bygge på i forskellige perioder, f.eks. barok, rokoko, klassicisme. Det kan man kun til en vis grad gøre for Bornholms vedkommende. For det første er de ældre stilarter sjældent rigt repræsenteret, for det andet forekommer de ofte i en tidsmæssig forskydning – lidt senere på Bornholm. Det er mere relevant at tale om en byggeskik med inspiration fra de forskellige stilarter. I de tilfælde, hvor det var staten eller kirken der byggede, kunne der være tale om klar arkitektur – ellers var det dygtige bygmestre, som havde lært sig kunsten – måske med inspiration fra de offentlige byggerier. Bornholmske arkitekter fandtes der dog, og de har selvfølgelig sat deres præg på byggeskikken.

Set i et større perspektiv er der ikke tale om en særlig bornholmsk byggeskik – det er provinsiel dansk arkitektur. Det ses i detaljerne og på lokalt prægede skikke, forskellige fra by til by. Mange byer bar præg af landbrug og fiskeri frem til slutningen af 1800-tallet. Fra slutningen af 1800-tallet er det i stigende grad arkitekter og bygmestre som sætter deres præg på byggeriet, og med genopbygningen efter de to store bombardementer af Rønne og Nexø i 1945 sker der en radikal ændring, men også en påvirkning med den ”indførte” arkitektur ved genopbygningsarbejdet.

Bornholmsk byggeskik

1700-tallets bindingsværk på Bornholm var af høj kvalitet og med eget særpræg. Det er karakteristisk ved at have fodtømmer, kraftigt tømmer uden skråstivere, galvknægte og markante gavle med husbrande. (se vejledningsblad nr. 08 om bindingsværk). Desuden har bygningerne ofte høje kampestensokler, især under ”salsenden”, hvor der gerne er en kælder. Gårdene, både på landet og i byerne, er ofte firlængede – på landet uden sammenbygning, hvorimod det oftere forekommer i byerne. Gårdene havde stråtage, men i byerne og på store rige bøndergårde kan der være tegltag og bindingsværkstavl i mursten, hvor det ellers normalt var lerklinet.

1800-tallets bindingsværk varenklere og mere regulært. Mangel på egetømmer, samt brug af mursten til tavl, betød at fodtømmeret blev undladt og gavlnægtene forsvandt. Fra de første årtier blev mange trægavle og stråtage i købstæderne udskiftet med mursten og tegltagsten, som følge af indførte krav efter de mange bybrande. Byhusene ændrede derved karakter med lidt mere pynt, og skilte sig ud fra boligerne på landet og i fiskerlejerne, hvor

Købmagergade i Nexø, 1800-tallet

1700-tals salsgavl

Gavlnægte og fodtømmer

1800-tals bindingsværkshus i Svaneke

stråtage og trægvale fortsat var almindelig skik – helt frem til omkring 1900. Men byernes byggeskik smittede dog af hos de bedrestillede.

På Bornholm fortsatte man usædvanlig længe med at bygge i bindingsværk – de seneste eksempler, f.eks. i Gudhjem er fra 1910, dog i en forenklet form, hvor der kun var stolper, ingen løsholter og store murede tavler fra sokkel til tag (se vejledningsblad nr. 8 om om bindingsværk).

Grundmur – murede og pudrede huse

Bindingsværkshuse havde begrænset holdbarhed, og de var brandfarlige med stråtag og trægvale. Byggeskikken ændrede sig derfor langsomt i begyndelsen af 1800-tallet, også som følge af oprettelsen af flere lokale teglværker. Byerne havde kun enetageshuse, men i de første årtier byggedes der et par toetages huse på Torvet i Rønne. Den bornholmske arkitekt Henning Pedersen, som i midten af 1830-erne tegnede Tinghuset og Præstegården i Rønne, satte gang i en egentlig arkitektur på Bornholm. Henning Petersen havde også oprettet en tegneskole, som senere udviklede sig til de tekniske skoler. Her fik bygmestrene viden om stilarter, lærte at tegne – og det satte sit præg på byerne.

Hvis man havde et stort flot bindingsværkshus, som måske ikke lige var tjenligt til udskiftning, kunne det ændres, overpudsede og pyntes, så de kom til at ligne murede og pudrede huse med store vinduer og gesimser. Dette dannede mode 1800-tallet – sideløbende med at der blev bygget flere og flere grundmurede huse.

Man byggede nu i en klassicistisk stilart, som netop Henning Pedersen uden tvivl har en stor del af æren for – gennem sin tegneskole og hans egne arbejder. Det kom hovedsagelig til udtryk i detaljerne på husenes udsmykninger i gesimser, døre og vinduer.

Meget murværk stod kalket, men fra midten af 1800-tallet vandt "blank mur" mere og mere frem – dels fordi det var datidens stil og byggeskik, dels fordi murerhåndværket var blevet bedre udviklet. Med blank mur er det murstenenes egen overflade og fugningen, måske med en fremstående profil, der danner den færdige facade. Der blev også arbejdet med relief i murfladen, som udkragninger, bånd (fremstående kanter) og blændinger under vinduer. Ofte brugte man specielt formede sten til kanter eller i kombinationer i f.eks. gesimser. Det krævede formsans, lidt arkitekturviden og et godt håndværksarbejde hos de lokale muremestre. I de sidste par årtier i 1800-tallet og et par ind i 1900-tallet – med den stigende industrialisering – blev murerhåndværket meget udviklet,

Små 1800-tals huse i Møllegade i Rønne

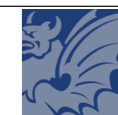
Præstegården opført i 1831, Provstegade i Rønne

Overkalket bindingsværk på Amtsgården, Storegade i Rønne

Grundmuret hus i "blank mur", Borgergade i Rønne

også i takt med at der blev bygget egentlig arkitekttegnede huse, og de tekniske muligheder som fulgte med flere og flere teglværksprodukter, granit og cement, som elementer i facaden. Der blev tillige bygget en mængde mere enkle huse, ofte dobbelthuse eller rækkehuse til de mange industriarbejdere, som bosatte sig i byer med store virksomheder – Rønne, Hasle, Nexø og Aakirkeby.

Arkitekt Mathias Bidstrup var en af datidens store bornholmske arkitekter. Foruden at have sin arkitektvirksomhed, var han forstander på Rønne Tekniske Skole og medindehaver af flere byggevare- og bygmesterfirmaer. Han satte et markant præg på arkitekturen og byggeskikken i sin 30-40-årige virke.

Mange større bygninger fra 1890'erne og frem til 1915 blev bygget i en stil der kaldes Historicisme, Stilforvirring eller Nationalromantik – en blanding af mange forskellige stilarter og byggeskikke.

Omkring 1915-20 opstod der en reaktion mod den meget overbroderede facadearkitektur – og med bevægelsen "Bedre Byggeskik" oprettet 1916, skete der en forenkling gennem den bygmesterkultur, som foreningen opbyggede. Det skulle være godt håndværk med rod i dansk byggeskik. Især i byernes villakvarterer fik bygningerne præg af denne gedigne byggeskik, men også i mere markante huse fra 1920-erne og fremtil 1940-erne ses inspiration fra Bedre Byggeskik.

Arkitekt Ove Funch-Espersen, som virkede en del på Bornholm, tegnede byggerier i "Nybarok" og "Nyklassicisme", f.eks. stationsbygninger, offentlige bygninger og banker – også med rod i Bedre Byggeskik.

Svenskehuse og Bombehuse

Efter russernes bombninger af Rønne og Nexø i 1945 blev der iværksat et omfattende genopbygningsarbejde med gadereguleringer og nye særligt tilpassede bygninger. Som genhusningsmulighed skænkede den svenske stat 275 træelementhuse til de to byer, hvor husene blev samlet i kvarterer med gadenavne efter svenske byer.

Genopbygningsarbejdet blev organiseret med en såkaldt "Arkitekt Hjælp" – unge arkitekter "ovrefra" ledet af den bornholmskfødte arkitekt Willy Hansen. Med rod i Bedre Byggeskik og Funktionalismen formåede Willy Hansen og hans stab at skabe bygninger, der faldt meget harmonisk ind i de gamle bybilleder. Denne "byggestil" blev desuden videreført og udviklet, idet flere af de tilrejsende arkitekter fortsatte deres virke på Bornholm, f.eks. Gustav Kjølby, Kresten Fink, Arne Berg, samt håndværkere, der bosatte sig på øen efter genopbygningsarbejdet.

Grundmuret hus med skifertag i Nexø

Rønne posthus af Mathias Bidstrup

Sparekassen i Allinge af O. Funch-Espersen

Svenskehuse, Lærkevej i Rønne

Bombehuse, Købmagergade i Nexø